

Svet bez kapitalizmu podľa Janisa Varufakisa

- CZ24 News | 18. června 2020

Kapitalizmus zažíva veľmi zlé roky. Uvedomujú si to už aj špičky korporátneho biznisu, akademickí intelektuáli a dokonca aj vlajkové lode ekonomickej publicistiky. Títo všetci zborovo lamentujú nad brutalitou, zadubenosťou a neudržateľnosťou rentiérskemu kapitalizmu. Aj v tých najväčších korporáciách si manažment uvedomuje, že systémom „business as usual“ to už ďalej nejde.

Kapitalizmu nedávajú šance už ani tí najbohatší

Ultraboháči a aj tí rozumnejší spomedzi menej bohatých, ktorí by nechceli prísť o svoje výhody, sa cítia ohrození zúfalstvom, do ktorého sa prepadáva ostatná väčšina. Presne tak, ako kedysi predpovedal Marx, vytvorili nesmierne mocnú menšinu, ktorá ale stráca kontrolu nad polarizovanými spoločnosťami, a nedokáže nemajetným členom spoločnosti garantovať znesiteľnú existenciu. Tí múdrejší z najbohatších, zabarikádovaní vo svojich uzavretých komunitách, začali propagovať „partnerský“ (stakeholder) kapitalizmus a dokonca požadujú vyššie zdanenie svojej triedy. Vsadili na to, že najlepšou poistnou zmluvou na pokrytie budúcich škôd, môže byť demokracia a rozdeľujúci sociálny štát. Na druhej strane, typicky pre ich triedu, sú lakomí a zdráhajú sa „platiť poistné“.

Ich ponúkané riešenia opravy sú buď chabé, alebo smiešne. Presadzujú, aby predstavenstvá korporácií budovali hodnotu firmy vzhľadom na všetky zainteresované skupiny (stakeholder value), čo by bolo pekné, keby o platoch a odmenách členov predstavenstiev nerozhodovali výlučne majitelia akcií. Taktiež volanie po obmedzení moci financií by bolo skvelé, keby nebolo drsným faktom, že väčšina korporácií zodpovedá finančným inštitúciám, ktoré držia ich rozhodujúce balíky akcií.

Boj proti rentiérskemu kapitalizmu a prispôsobenie organizácie firiem sociálnej zodpovednosti, keby sme to mysleli vážne a nie len ako marketingový pútač, by si vyžadovalo kompletné prepísanie obchodného zákonníka. Aby sme si urobili predstavu, do akej hĺbky musí táto zmena siahať, je dobré vrátiť sa v histórii do momentu, keď sa zavedením obchodovateľných akcií kapitalizmus odtrhol z reťaze.

Vznik mega-korporácií

Stalo sa to 24. septembra 1599 v Londýne, teda približne v rovnakom čase a mieste, ako Shakespeare tvoril Hamleta. V tento deň vznikla Východoindická spoločnosť, obchodná entita nového typu, v ktorej boli obchodné podiely rozdelené na veľmi veľa malých častí, ktoré bolo možné bez obmedzenia nakupovať a predávať. Na prvý pohľad nie je viditeľné riziko, no práve obchodovateľné akcie umožnili, aby vznikli korporácie silnejšie ako národné štáty.

Liberáli sú podlí farizeji, keď používajú starú rozprávku o slobodnom trhu mäsiarov, pivovarníkov a pekárov na obranu takých korporácií ako Východoindická spoločnosť, ktoré nepatria do žiadnej komunity, nerešpektujú morálku, určujú ceny, pozerajú konkurenciu, korumpujú vlády a do ľudských práv a slobôd si vytierajú topánky.

Neskôr, na rozhraní 19. a 20. storočia, sa vytvorili obrovské celosvetové korporácie ako Edison, General Electric a Bell. Používanie obchodovateľných akcií sa dostalo zas o stupeň vyššie. Na financovanie týchto korporácií nestačili bežné banky a tak vznikli obrovské kartely bánk a tieňové finančné fondy, ktoré mali vlastnú štruktúru akcionárov, a začali produkovať obrovský dlh, ktorým finančne zaťažili budúcnosť a dúfali, že zo ziskov sa tento dlh niekedy splatí. Dôsledkom boli mega-

financie, mega-penzijné fondy, mega-burzy majetku a finančné mega-krízy. Udalosti z rokov 1929 a 2008 sú len malé ukážky toho, čo nevyhnutne takýto kapitalizmus sprevádza a toho, čo možno ešte len príde.

Volanie po zmiernení kapitalizmu, čoraz častejšie zvlášť po roku 2008, však ostane len módnym marketingom, ak nebudeme ochotní zrušiť obchodovateľné akcie korporácií. Bez toho ostane zachovaná nadvláda mega-korporácií a mega-bánk nad spoločnosťou a na súčasnom spôsobe rozdelenia bohatstva a moci sa nezmení vôbec nič. Je nutné predefinovať vlastníctvo korporácií.

Vízia nového typu vlastníctva

Predstavme si napríklad, že vlastnícke podiely v korporáciách by mali podobný charakter ako hlasy vo voľbách, ktoré tiež nie je možné kupovať a predávať. Povedzme, že podobne ako keď študenti dostanú akademický preukaz, dostali by zamestnanci korporácií preukaz o vlastníctve jednotkového podielu v korporácii, ktorý by ich oprávňoval zúčastňovať sa na hlasovaní o všetkých záležitostiach korporácie, ktoré obvykle rieši valné zhromaždenie akcionárov, od voľby vrcholového manažmentu, cez otázky strategického plánovania, až po rozdeľovanie podielov na zisku.

Týmto by náhle mzdy strácali charakter čistého nákladu a začali by splývať s chápaním zisku. Korporácie by nemohli neobmedzene ponúkať na trh podiely a nemohli by neobmedzene rásť, čo by výrazne posilnilo konkurenčné prostredie. Už pri narodení by centrálna banka dieťaťu otvorila kapitálový účet s podielom vo „fonde spoločného majetku“ a tento účet by sa každoročne navyšoval o plošnú univerzálne rozdeľovanú dividendu. Po dovŕšení určitého veku by centrálna banka automaticky dieťaťu otvorila bezplatný bankový účet.

Zamestnanci by bez obmedzení mohli meniť zamestnávateľa, pričom by so sebou prenášali aj podiely v majetkovom fonde. Z tohto fondu by mohli poskytnúť prostriedky svojmu zamestnávateľovi, alebo ktorejkoľvek inej firme. V takomto finančnom systéme by nevznikali žiadne deriváty a žiadny fiktívny finančný kapitál, takže oblasť financií by sa stala nesmierne nudnou a stabilnou. Štáty by mohli zrušiť všetky dane z príjmov a z pridanej hodnoty, zdaňoval by sa len akumulovaný zisk korporácií, pozemky a aktivity, ktoré slúžia všeobecnému záujmu.

Tieto vízie by nemali ostať len utopickým snívaním. Mali by sme vytvoriť realizovateľný návrh fungovania spoločnosti, ktorá by bola skutočne slobodná, technologicky rozvinutá a post-kapitalistická. Ľudia, ktorí o takomto projekte odmietajú uvažovať, sú zväčša lapení v absurdnej pasci myslenia, ktorú Slavoj Žižek charakterizoval tak, že „lepšie si vedia predstaviť koniec sveta ako život po kapitalizme“.

Janis Varufakis

Janis Varufakis je bývalý minister financií Grécka, predseda paneurópskej strany DiEM25 a profesor ekonómie na Univerzite v Aténach.